

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Велка Александрова Попова – Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“, професионално направление 2.1. Филология (*Общо и сравнително езикознание*)

по конкурс за заемане на академична длъжност „доцент“ в професионално направление 2.1 Филология (Български език – Приложна лингвистика) за нуждите на катедра „Български език като чужд“ към Факултета по славянски филологии при Софийския университет „Св. Климент Охридски“, обявен в ДВ бр. 22 от 16.03.2021 г.

В конкурса за академичната длъжност ‘доцент’, обявен в Държавен вестник, бр. 22 от 16.03.2021г. и на интернет-страницата на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ за нуждите на Факултета по славянски филологии, като единствен кандидат участва гл. ас. д-р Венера Георгиева Матеева-Байчева от катедрата *Български език като чужд* на ФСлФ при СУ.

1. ОБЩО ПРЕДСТАВЯНЕ НА ПРОЦЕДУРАТА И НА КАНДИДАТА

Със заповед № РД 38-240 / 17.05.2021 г. на Ректора на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ съм определена за член на научното жури на конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент“ в СУ по област на висше образование област 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, Научна специалност Български език (Приложна лингвистика) към катедра „Български език като чужд“ във Факултета по славянски филологии към СУ.

Гл. ас. д-р Венера Матеева-Байчева от Софийския университет „Св. Климент Охридски“ е единственият кандидат в конкурса. Представените от нея документи и материали по процедурата са в пълно съответствие с изискванията на ЗРАСРБ, ППЗРАСРБ и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“ (ПУРПНСЗАДСУ).

Според представената продукция кандидатката Венера Матеева-Байчева е изпълнила минималните национални изисквания за „доцент“ в област 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология. Набрани са общо 560 точки при минимален изискван брой от 400 точки, като регистрираното надвишаване е в показатели „Г“ и „Д“.

За участие в конкурса д-р Венера Матеева-Байчева е представила списък от общо 28 заглавия, в т.ч. 13 публикации в български и чуждестранни научни издания и научни форуми, 2 монографии, 5 учебника и 8 учебни помагала, от които се приемат за рецензиране 13 научни труда (една монография и 12 статии), които включват разработки на проблеми извън темата на дисертацията (за доктор по филология).

Научно-приложната и педагогическата дейност на кандидатката са представени съответно с участия в 4 проекта; в 3 лекционни и в 4 семинарни курса, водени в ОКС „Бакалавър“ и ОКС „Магистър“; в разработката на 7 нови учебни програми; в ръководството на МП „Език

и културно пространство. Български език като чужд“. Преподавателският профил на д-р Матеева-Байчева включва и богат опит в осигуряването на входящата академична мобилност, което намира израз във воденето на упражнения по български език като чужд на студенти от различни специалности по програмата „Еразъм“ (на английски език).

Резултатите от своите изследвания д-р Венера Матеева-Байчева апробира на солидни научни форуми, което свидетелства за нейното осезаемо присъствие в динамичния процес на обмен на идеи между съвременните изследователи.

2. КРАТКИ БИОГРАФИЧНИ ДАННИ ЗА КАНДИДАТА

Професионалната биография на Венера Матеева-Байчева е свързана с преподаването на български език. Така след придобиването на магистърска степен по програмата *ЛИНГВИСТИКА* в Софийския университет тя работи в това направление в образователни средища като „Интерлогос“ и „Образователни технологии“, както и в НГДЕК „Константин-Кирил Философ“ (град София).

През 2013 г. кандидатката защитава дисертация за получаване на ОНС „доктор“, а през 2015 г. придобива академичната длъжност *главен асистент*. Така към настоящия момент Венера Матеева-Байчева има 6-годишен стаж в Софийския университет като главен асистент в катедрата „Български език като чужд“ към Факултета по славянски филологии, като преди това в периода октомври 2014 – юни 2015 тя е хоноруван асистент в същата катедра. Венера Матеева-Байчева преподава по дисциплините *Български език като чужд*, *Фонетика и лексикология на българския език*, *Пол и език*, *Синтактична интерференция между сродни езици*. Педагогическата ѝ дейност впечатлява с широкия диапазон от бъдещи специалисти, с които тя работи, а именно юристи, медици, фармацевти, химици. Този факт сам по себе си говори за натрупан за сравнително кратко време ценен опит, който е задължителната основа за пълноценно професионално реализиране и академично израстване.

3. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА НАУЧНИТЕ ТРУДОВЕ И ПОСТИЖЕНИЯ НА КАНДИДАТА

Като цяло научната продукция, предложена за настоящия конкурс, може да се определи като оригинална и отговаряща напълно на минималните национални изисквания (по чл. 2б, ал. 2 и 3 на ЗРАСРБ), както и на допълнителните изисквания на СУ „Св. Климент Охридски“ за заемане на академичната длъжност „доцент“ в научната област *Хуманитарни науки*, професионално направление 2.1. *Филология*.

Научните интереси и търсения на д-р Венера Матеева-Байчева са трайно свързани с проблемите на усвояването на българския език. Те бележат целия ѝ творчески път досега, като определено може да се твърди, че кандидатката след трудовете, предложени за присъждане на образователната и научна степен „доктор по филология“, надгражда и разширява своите приноси и в тематичен, и в теоретико-методологичен план. Ако в началото на кариерното си развитие Венера Матеева-Байчева се посвещава на проучването на онтогенезата на българския език в парадигмата на психолингвистиката на развоя, то в настоящия конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент“ тя вече участва с продукция, свързана с качествено различни

изследвания, свързани с усвояването на българския като чужд, които могат да се определят като приноси в областта на приложната лингвистика и лингводидактиката.

4. ХАРАКТЕРИСТИКА И ОЦЕНКА НА ПРЕПОДАВАТЕЛСКАТА ДЕЙНОСТ НА КАНДИДАТА

В оценката на учебно-педагогическата дейност на кандидатката са заложили данните от творческата ѝ биография, свързани с многообразието на дисциплините, които тя води през годините, както и с авторските разработки на нови учебни програми. Във връзка с това впечатлява положително фактът, че гл. ас. Венера Матеева-Байчева е много последователна в осигуряването на образователния процес с учебна литература, което се представя количествено в 8 учебника и помагала, 4 от които са предназначени за университетските курсове, които води самата тя. Представените в конкурса учебни книги, писани в съавторство с различни екипи, могат да се определят като принос в приложната лингвистика, тъй като създаването на учебници и учебни помагала по български език като чужд предполага отлично познаване на езиковите факти, които залягат в изучаването на български език като чужд, на трудностите, които срещат чужденците в процеса на обучение, на ефективни модели на представяне на граматичния и лексикалния материал.

5. ОЦЕНКА НА ОСНОВНИТЕ НАУЧНИ И НАУЧНО-ПРИЛОЖНИ ПРИНОСИ

Научните приноси на кандидатката се свързват с областта на приложната лингвистика и лингводидактиката. Те са апробирани в солидни издания, като 3 от предложените за рецензиране статии са публикувани в научни списания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация (Web of Science). Към приетите за рецензиране трудове, за които има предложени резюмета, бих добавила и 13-те учебни книги от общия списък, свързани с обучението по български като чужд, тъй като те са пряк израз на полезните приложения на теоретичните занимания на Венера Матеева-Байчева.

Рецензираните публикации тематизират интересни и актуални проблеми от сферата на обучението по български език като чужд, като това е направено в парадигмата на приложната лингвистика, което на свой ред определено може да се дефинира като рационален и резултативен подход, който извежда значимостта на получените резултати извън границите на монодисциплинарното и домашно консервативното, като находчиво вплита добрите български традиции в палитрата на мултидисциплинарността на съвременната световна хуманитаристика.

Подлежащите на рецензиране в тази процедура разработки могат да бъдат тематично разпределени в следните направления:

- I. Изследване на допусканите грешки в речта на чужденците в процеса на обучението по български език като чужд като основа на методически подходи;
- II. Съвременна методика и процедури в обучението по български език като чужд;
- III. Съвременни подходи в приложната лингвистика, отразени в съставителството на учебници;
- IV. Онтогенеза на българското сложно изречение.

Разработките на Венера Матеева-Байчева и в четирите тематични направления имат отчетлив приложен характер и ясна адаптивност за образователни цели. Те са положителен пример за хармонично съчетаване на творческите ѝ търсения като изследовател и като преподавател.

Проблематиката, свързана с **първото и второто направление** е отразена в монографията „Езикови аспекти на споделянето на чуждата култура“ (10.В. I.1) и в статиите (10.В. III.1, IV.3, 7, 8). За мен като рецензент в процедурата е уместно тя да бъде квалифицирана като хабилитационен труд, доколкото в нея намират място основните идеи и търсения на авторката, които са несъмнени приноси в българската лингвистика. Тя дава и цялостна представа за нейния изследователски потенциал и конкретните постижения в теорията и практиката.

Рецензираният хабилитационен труд обхваща две основни части. В първата част (разгърната в първа, втора и пета глава) са представени аспекти на теорията на овладяването/усвояването на втори език, като при това тематизирането на проблеми от областта на чуждоезиковото обучение е осъществено в контекста на приложната лингвистика. Бих определила този подход като рационален, тъй като неговото последователно прилагане има потенциала да оптимизира теорията и практиката на методиката на езиковото обучение. Във връзка с това бих квалифицирала като успешен опитът на авторката да очертае теоретичното поле на чуждоезиковото обучение в приложната лингвистика като дял от лингвистиката и да открие основните понятия и изследователски процедури, с които работи тази научна дисциплина. Дадена е достатъчна представа за инструментариума, с който изследващият усвояването на българския език като чужд би могъл да работи, за да осъществи едно сериозно и модерно проучване, съизмеримо с добрите образци на съвременната хуманитаристика. Като положителна страна на монографията трябва да се изтъкне също така и фактът, че прегледът на основните концепции за усвояването на чужд език и представянето на съответния терминологичен апарат, въпреки че следва линията на англоезичната традиция, успява да открие и българските приноси в полето на приложната лингвистика, развиващи се активно през последните години.

Във фокуса на втората част (разгърната в трета и четвърта глава) на монографията попадат особеностите на овладяването на българския език като чужд. Като методология е използван умело и адекватно анализът на грешките, който се тълкува като сигурен път към усъвършенстването на методиката на преподаване на българския език като чужд и като източник на информация за използването на работещи подходи в процеса на обучението. На базата на предложеното в труда емпирично наблюдение върху езиков материал, резултат от практическа работа с чуждестранни студенти в СУ „Св. Климент Охридски“, се прави анализ на регистрираните трудности, грешки и зависимости при овладяването на имената и на глагола в българския език. Направена е типологизация на допусканията в процеса на обучение по български език като чужд грешки, като същевременно е направен опит да се изведе и тяхната генеалогия. Предложени са и практико-теоретични модели за прогнозиране и преодоляване на грешките на обучавани с различни майчини езици. Във връзка с това е осъществено целенасочено изследване на речевата продукция на голям брой студенти, носители на различен първи език.

Събраният солиден емпиричен материал, както и неговото прецизно количествено и качествено анализиране представляват солидна база за верификация на предложените от авторката модели.

Несъмнено рецензията на труд „Езикови аспекти на споделянето на чуждата култура“ има приносен характер и в теоретичен, и в методологичен, и в чисто практически план (със споделения ценен личен опит). За да бъдат те още по-отчетливо открити, бих препоръчала на авторката при едно следващо издание на монографията да помисли за оптимизиране на структурата на текста. Във връзка с това по-уместно ми се струва извеждането на ВЪВЕДЕНИЕТО преди първа глава. Същевременно пета глава с оглед на съдържането си би трябвало да се изтегли много по-напред и така да заеме мястото след втора глава. Предполагам, че авторката е заложила някаква друга логика при подреждането на частите на монографията, но за читателя определено тя остава разбираема.

Известен скепсис с оглед на съдържателния обем на рецензираната монография предизвиква генерализацията на стр. 182: „Акцентът в книгата е поставен върху езиковите аспекти на овладяването на българската културна идентичност.“ Действително приносите в това отношение са безспорни, но те в никакъв случай не са толкова всеобхватни, та да са в силата да представят цялостно езиковата екстраполация на феномена българска културна идентичност. Аз по-скоро възприемам тези думи на авторката като заявка за посвещаването ѝ и за в бъдеще на тази мащабна и перспективна задача.

Публикациите (10.В. III.1, IV.3, 7, 8), които са тематично обвързани с монографията „Езикови аспекти на споделянето на чуждата култура“ са посветени на проблеми на овладяването на отделни езикови явления от чужденци. Така в тях вниманието се насочва съответно към употребата на глагола *съм* в **статия III.1**, към местоименната система на българския език в **статия IV.3**, към словоредата на местоименните клитики в **статия IV.7** и към граматичните форми на сказуемото във формите за учтивост в **статия IV.8**. В техния фокус се оказват отново грешките в речевата продукция на чужденците. Всяка една от тези разработки са построени в един и същ логически порядък, а именно: дефиниране на даденото езиково явление в езика-цел (българския), привеждане на подходящ речев материал, обработка и анализ на допускащите грешки, възможни полезни приложения за практиката.

Като цяло научните разработки от първото и второто направление от изследователската работа на кандидатката Венера Матеева-Байчева са насочени към онези езикови явления, които на базата на допускащите грешки са аргументирано изведени от нея като най-трудни за чужденците. Тя обаче не се ограничава до систематизацията на регистрираните от нея езиковите отклонения, а предлага и възможни стратегии за прогнозиране и преодоляване на трудностите в процеса на обучение, което на свой ред дава основание съответните авторски приноси да се оценят като научни и като научно-приложни.

Третото направление, което се очертава в продукцията на кандидатката по процедурата, е свързано с нейния принос за създаването на учебници, в които намират отчетлив израз съвременните подходи в приложната лингвистика, защото в тях са заложили актуални и ефективни обучителни стратегии. Тук попадат учебници и учебни помагала по български език като чужд (10А V. 3, 4, 5, VI. 1, 2, 3, 4, 8), като част от тях са предназначени за студентите чужденци в нашите университети, а останалите – обучението по български език зад граница. При тяхното създаване Венера Матеева-Байчева е влизала в съавторство в различни екипи, което представя и качествата кооперативност и прагматичност на кандидатката. Те намират израз в нейното

излизане извън рамките на теоретико-приложното в продукцията ѝ в първите две направления и реализирането приноси с практико-приложен характер.

Продукцията на кандидатката по **четвъртото направление** е тясно обвързана с нейните изследователски търсения по темата на дисертационния ѝ труд. Несъмнените ѝ приноси в процеса на моделиране на синтактичната онтогенеза на българския език вече са били обект на коментар и оценка по повод на предходна процедура, затова няма да бъдат коментирани тук. Така вниманието се пренасочва от монографията „За сложните конструкции в детската реч“ (10В, II.1) към статиите (10.В. IV.1, 9). В тях се разглеждат отделни страни от обобщеното в монографията (10В, II.1), като във фокус вече се оказват възможните паралели между усвояването на българското сложно изречение от децата и от чужденците, като при това се откриват редица сходства и се очертават границите на различие на процесите, което може да бъде използвано в практиката на приложната лингвистика – при създаване на учебни програми и методическата организация на обучението на чужденци или български деца в чужбина.

6. ОЦЕНКА НА ЛИЧНИЯ ПРИНОС НА КАНДИДАТА

Авторските приноси на д-р Венера Матеева-Байчева могат да се определят като значими както за теорията, така и за практиката на преподаването на българския език като чужд. Те са плод на собствени оригинални проучвания на кандидатката, в основата на които лежи отлично познаване на българската и световната научна традиция.

7. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Документите и материалите, представени от гл. ас. д-р Венера Георгиева Матеева – Байчева в конкурса за заемане на академичната длъжност „доцент“ в научната област 2. *Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология* (Български език– Приложна лингвистика), отговарят на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на СУ „Св. Климент Охридски“.

След запознаване с представените в конкурса материали и научни трудове, анализ на тяхната значимост и съдържащите се в тях научни, научно-приложни и приложни приноси, намирам за основателно да дам своята положителна оценка. Бих искала да отбележа, че постиженията на гл. ас. д-р Венера Георгиева Матеева-Байчева, както и нейната посветеност на науката я представят сами по себе си като достоен кандидат за заемането на академичната длъжност „доцент“.

Предлагам на Научното жури да изготви доклад-предложение до Факултетния съвет на Факултета по славянски филологии за избор на гл. ас. д-р Венера Георгиева Матеева – Байчева на академичната длъжност ‘доцент’ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ по професионално направление 2.1. Филология (Български език – Приложна лингвистика).

27.06.2021 г.

Изготвил рецензията:
(проф. д-р Велка Попова)